

JURIDISKĀ FORMĀLISMA IZPRATNE UN NOZĪME EIROPAS TIESĪBU TEORIJĀ

MEANING AND UNDERSTANDING OF LEGAL FORMALISM IN EUROPEAN LEGAL THEORY

Eduards Romans

Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes

Maģistra programmas "Tiesību zinātne" 1. kursa students

Summary

In the Latvian legal system, legal formalism is identified as an undesirable approach to the application of law, which is detrimental to the realisation of the fundamental values of the rule of law. Aldis Laviņš, Chair of the Constitutional Court of the Republic of Latvia, stressed that "formalism is one of the enemies of democracy and the rule of law that should be fought." Aigars Strupišs, Chair of the Supreme Court, has pointed out that formalism is an integral part of jurisprudence, however, "excessive legal formalism, behind which the essence of a judgment is lost, degrades the judiciary and the rule of law." Although it is acknowledged that legal formalism is a challenge for the Latvian legal system, there is no in-depth research in legal science on its theoretical basis in European legal theory, its permissible limits of application and its compatibility with the protection of the values of the rule of law, which would allow not only to understand the origin and features of the complication referred to, but also to assess the possibility of using legal formalism, so as not to unduly deny the application of a potentially useful legal instrument in ensuring the rule of law.

The aim of the article is to analyse the understanding and meaning of legal formalism in European legal theory, to specify its concept, features and functionality, as well as to identify the limits of its application in the legal system. The study was developed using descriptive, historical, deductive, inductive and comparative research methods.

Atslēgvārdi: juridiskais formālisms, tiesību virsvadības princips, tiesiskās noteiktības princips

Keywords: legal formalism, rule of law, principle of legal certainty

Ievads

Latvijas tiesiskajā sistēmā juridiskais formālisms tiek identificēts kā nevēlama pieeja tiesību piemērošanā, kura kaitē tiesiskas valsts pamatvērtību īstenošanai. Latvijas Republikas Satversmes tiesas priekšsēdētājs Aldis Laviņš uzsvēris, ka "formālisms ir demokrātijas un tiesiskuma viens no naidniekiem, ar ko būtu jācīnās"¹.

¹ Tiesu administrācija: Tiesnešu konference 2024: Tiesnesis 21. gadsimta sabiedrībā. Pieejams: https://www.youtube.com/watch?v=RNQAEQOISmc&ab_channel=Tiesuadministr%C4%81cija [aplūkots 20.03.2025.]

Augstākās tiesas priekšsēdētājs Aigars Strupiņš, savukārt, ir norādījis, ka formālisms ir neatņemama jurisprudences daļa, tomēr “pārmērīgs juridiskais formālisms, aiz kura pazūd sprieduma būtība, degradē tiesu varu un tiesiskumu”². Lai arī tiek atzīts, ka juridiskais formālisms ir Latvijas tiesiskās sistēmas izaicinājums, tiesību zinātnē nav izstrādāti padziļināti pētījumi par tā teorētisko pamatu Eiropas tiesību teorijā, tā pieļaujamajām piemērošanas robežām un saderību ar tiesiskās valsts vērtību aizsardzību, kas ļautu ne tikai izprast norādītās komplikācijas izcelsmi un pazīmes, bet arī izvērtēt juridiskā formālisma izmantošanas iespēju, lai nepamatoti nenoliegtu potenciāli noderīga tiesību instrumenta piemērošanu tiesiskuma nodrošināšanā.

Raksta mērķis ir analizēt juridiskā formālisma izpratni un nozīmi Eiropas tiesību teorijā, konkretizēt tā jēdzienu, pazīmes un funkcionalitāti, kā arī identificēt piemērošanas robežas tiesiskajā sistēmā. Pētījums tika izstrādāts, izmantojot aprakstošo, vēsturisko, deduktīvo, induktīvo, kā arī salīdzinošo pētījuma metodi.

1. Juridiskā formālisma teorētiskā izpratne kontinentālās Eiropas tiesību saimē

Tiesību zinātnē tiek apgalvots, ka *juridiskais formālisms* ir tāda tiesību normu piemērošana, kas pamatojas “uz likuma burtu, nevis tā garu”³. Tā ir apzināta *attieksme* pret tiesību normām,⁴ kura paredz tiesību normu piemērošanā stingri vadīties pēc tiesību normas teksta.⁵ Juridiskais formālisms tiek atzīts arī par noteiktas tiesību piemērošanas prakses veidu, intensificējot formas nozīmi – forma ļauj nodrošināt, ka tiesību normām piemīt paredzams, uz vienlīdzību vērsts raksturs, radot tiesību normai normatīvo konkrētību.⁶ Klasiskie juridiskā formālisma piekritēji uzskatīja, ka tiesai ir jāpieņem vienīgi *deduktīva* rakstura pieeja, pieņemot spriedumus, kas izpaužas kā mehāniska un automātiska virzība no vispārīgajām kategorijām vai jēdzieniem uz secinājumiem, neņemot vērā politiskos, morālos vai lietderības aspektus.⁷ Citviet tiesību zinātnē tiek norādītas arī tādas juridiskā formālisma pazīmes kā, piemēram, tiesu nolēmumu pieņemšana, nepiemērojot tiesību principus, normatīvā regulējuma pārmērīga pieņemšana, tiesību mērķa ignorēšana.⁸ Juridiskais formālisms ierobežo tiesību normas interpretācijas ietvarus, noliedzot, ka noteiktos apstākļos ir iespējamā arī citas saprātīgas interpretācijas, kas nav balstītas vienīgi uz tiesību normas

² Strupiņš A. Demokrātijas mehānismi jādarbina saprātīgi. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Biļetens, Nr. 27/2023, 13. lpp. Pieejams: https://www.at.gov.lv/bulletin-publication-files/AT_BILETENS27_WEB.pdf [aplūkots 20.03.2022.]

³ Groysman S. On the Concept of Legal Formalism. *Ius Romanum*, 2015, No. 2, p. 985. Pieejams: <https://heinonline.org/HOL/P?h=hein.journals/iusrom2015&i=1423> [aplūkots 01.03.2024.]

⁴ Miller P. B. Formalism, Legality, and the Rule of Law. *Methodology in Private Law Theory*. Oxford University Press, 2003. Pieejams: <https://ssrn.com/abstract=4472821> [aplūkots 05.04.2024.]

⁵ D'Aspremont J. Formalism and the Sources of International Law: A Theory of the Ascertainment of Legal Rules. Oxford: Oxford University Press, 2011, p. 12.

⁶ Tumonis V. Legal Realism & Judicial Decision-making. *Jurisprudencija*, 2012, No. 19. Pieejams: <https://typeset.io/pdf/legal-realism-judicial-decision-making-1rdqmtcrh3.pdf> [aplūkots 20.04.2024.]

⁷ Matczak M. Why Judicial Formalism is Incompatible with the Rule of Law. *Canadian Journal of Law & Jurisprudence*, 2018, No. 1. Pieejams: <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2831477> [aplūkots 25.02.2024.]

⁸ В. В. Сорокин. Формализм в праве – предпочтение буквы закона. *Российско-азиатский правовой журнал*, 2019, № 1, с. 45–46. Pieejams: <http://ralj.ru/article/view/6453> [aplūkots 27.04.2024.]

gramatisko formulējumu.⁹ Francijas tiesību teorijā juridiskais formālisms ir saistīts ar juridiskās analīzes *dekontekstualizāciju*, t. i., tiesību normas tiek analizētas izolēti, neņemot vērā kontekstu, kurā tās tiek radītas, to funkcijas vai politiskas, ekonomiskas vai sociālās sekas. Juridisko formālismu raksturo arī kā tiesību normu *racionalizācijas* veidu, kura pamatā izmanto loģiskās domāšanas līdzekļus.¹⁰

Vērtējot juridiskā formālisma piemērošanas teorētisko pamatojumu, tiek norādīts, ka lēmumu pieņemšanā tiesnesim kā tiesību normas piemērotājam nav neatkarīgas atbildības par pieņemtā lēmuma rezultātu. Tas izriet no uzskata, ka tiesību normu izstrādā likumdevējs, kas līdz ar to ir atbildīgs suverēna priekšā. Tas paredz, ka pat apstākļos, kad tiesību normas piemērošana radītu netaisnīgas sekas, tiesneša varā un atbildībā ir attiecīgo tiesību normu piemērot,¹¹ kas, piemēram, ir pretrunā ar vācu tiesību zinātnieka Gustava Radbruha (*Gustav Radbruch*) izstrādāto Radbruha formulu¹². Būtiski ir norādīt uz veidu, kā juridiskā formālisma teorētiskās vadlīnijas nosaka tiesneša pilnvaru robežas tiesību normu piemērošanā. Ja likumdevējs tiek uzskatīts par visas tiesību sistēmas *autoritātes avotu*, bet tiesneši var rīkoties tikai ar no likumdevēja varas atvasināto pilnvaru apjomu, izīst tiesu un likumdevēja varas nodalījums. Tiesnešu neatkarība ir neatņemams valsts varas dalīšanas elements, kas ir līdzeklis demokrātijas un tiesiskuma nodrošināšanai un stiprināšanai, kā arī vitāls priekšnosacījums tiesību uz taisnīgu tiesu realizācijai.¹³

Var konstatēt, ka dažādu tiesību zinātnieku darbos juridiskais formālisms tostarp ietver noteiktu redzējumu par tiesību sistēmu, kas pamato tā piemērošanu. Nenoliedzami, ka tiesību teorijā pārsvarā ir identificējams noraidošs juridiskā formālisma raksturojums, kas izriet no konkrētiem Eiropas tiesību kultūrā noliedzamiem uzskatiem. Tomēr tas raksturo nevis juridisko formālismu kā neitrālu tiesību instrumentu, bet gan *mērķi*, kādam tas noteiktos gadījumos tiek izmantots.

Norādītais gan liek konstatēt, ka juridisko formālismu nevar uzskatīt par juridisko metodi, jo juridisko metodi bieži raksturo kā *izpratni* par piemērojamām tiesībām un *rīcību* ar tām, kā arī tās kritēriji sniedz informāciju par piemērojamiem argumentiem.¹⁴ Juridiskā metode attiecas uz spriešanas procesu vai rīcības likumsakarībām, vadoties pēc kurām tiesību piemērotāji interpretē tiesību normas, neveicot to patvaļīgi, bet gan konsekventi un mērķtiecīgi. Metodes pretstats ir patvaļā, kas nevar būt tiesiska rakstura kārtība, līdz ar to juridiskie metodoloģiskie standarti ir integrēti tiesību jēdzienā.¹⁵ Ievērojot, ka *priekšmets* nosaka *metodi*, to kādu pozīciju kādā jautājumā nosaka tiesības un kādai jābūt *attieksmei*, nosaka pēc tiesību rakstura un funkcijām. Piemēram, ja par tiesībām uzskata vienīgi valsts izdotu vai sankcionētu

⁹ Schauer F. Formalism. The Yale Law Journal, 1988, No. 4, p. 510. Pieejams: <https://www.jstor.org/stable/796369> [aplūkots 08.04.2024.]

¹⁰ Champeil-Desplats V. L'idée du formalisme dans la pensée juridique française du XXe siècle. Revue de la Recherche Juridique – Droit prospectif, 2019, No. 5. Pieejams: <https://hal.parisnanterre.fr/hal-03551719v1/document> [aplūkots 27.04.2024.]

¹¹ Stokes M. Formalism, Realism, and the Concept of Law. Law and Philosophy, 1994, No. 2, pp. 136–137. Pieejams: <http://www.jstor.org/stable/3504938> [aplūkots 16.04.2024.]

¹² Bix B. Radbruch's Formula and Conceptual Analysis. American Journal of Jurisprudence, 2011, No. 56, p. 46. Pieejams: https://scholarship.law.umn.edu/faculty_articles/450 [aplūkots 11.04.2024.]

¹³ Bērziņš G. Tiesnešu neatkarība ir neatņemama varas dalīšanas sastāvdaļa. Augstākās Tiesas Biļetens, 2018, Nr. 16, 75.–76. lpp.

¹⁴ Bydlinski F. Grundzüge der juristischen Methodenlehre. Wien: Facultas Verlag, 2012, S. 17.

¹⁵ Vogel J. Juristische Methodik. Berlin: Walter de Gruyter, 1998, S. 1.–2.

imperatīvu uzvedības noteikumu kopumu, tad juridiskās metodes mācība orientēs normas piemērotāju tikai uz valsts izdotiem vai sankcionētiem normatīvajiem tiesību aktiem.¹⁶ Līdzvērtīgi arī tas, ko noteiktā tiesību lokā un sistēmā uzskata par tiesību funkcijām, ietekmē arī tiesību piemērošanas ievirzi un metodisko pieeju.¹⁷

Autors uzskata: lai juridisko formālismu varētu atzīt par juridisku metodi, tajā jābūt ievītiem ne tikai norādījumiem par noteiktā kārtībā un robežās veicamu tiesību normu piemērošanu, bet arī *uzskatiem* par tiesību normu kvalitātes izvērtējuma rādītājiem un tiesību sistēmā saistošajiem tiesību avotiem, kas teorētiskajā tiesību piemērošanas jomā sniegtu pilnvērtīgu pamatojumu norādītās juridiskās metodes ievērošanas vitalitātei noteiktās sistēmas funkcionēšanai. Ņemot vērā, ka juridiskais formālisms funkcionāli var kalpot dažādu mērķu realizācijai, kas noteiktā tiesību sistēmā arī tostarp rada pamatu to piemērot, *per se* juridiskajam formālismam nav sava autonomā satura – to rada mērķis, kuram noteiktā tiesību piemērošanas gadījumā juridiskais formālisms tiek izmantots. Līdz ar to nevar uzskatīt, ka juridiskais formālisms ir juridiskā metode.

Lai arī Eiropas tiesību teorijā jēdziens “tiesību instruments” nav konceptualizēts, tā izpratni var veidot, analizējot šī jēdziena loģisko nozīmi, t. i., ja “instruments” ir rīks vai līdzeklis noteiktu funkciju veikšanai vai noteiktu interešu sasniegšanai,¹⁸ tad jēdziens “tiesību instruments” ir tāds juridisks instruments vai rīks, kuru var izmantot noteiktu mērķu sasniegšanai. Ievērojot, ka juridiskais formālisms atrauti nesatur saturiski novērtējamu mērķi, precīzāk to būtu uzskatīt par tiesību instrumentu.

2. Juridiskais formālisms un tiesību pozitīvisms

Kontinentālās Eiropas tiesību loka tiesību teorijas un filozofijas vēsturiskās attīstības ietekmē bija periods, kad vairākums tā laika tiesību zinātnieku atkāpās no dabisko tiesību koncepcijas, pievēršoties tiesību sistēmas funkcionalitātes izskaidrošanai *pozitīvo tiesību ietvaros*, kā arī tiesību racionalizācijai,¹⁹ kas var būt viens cēloņiem, kāpēc tiesību zinātnē tiesību pozitīvismu mēdz nenošķirt no juridiskā formālisma. Arī britu tiesību filozofs Herberts Laionels Adolfuss Hārts (*Herbert Lionel Adolphus Hart*), atzīstot kā trūkumu tādu *formālismam* raksturīgu *attieksmi* pret vārdiski formulētām tiesību normām, kas slēpj vai mazina citādu tiesību normas interpretācijas izvēles nepieciešamības izvērtējumu, tiklīdz tiesību norma tiek noteikta,²⁰ identificē to par tiesību pozitīvismam raksturīgu pieeju.²¹ Līdz ar to tiesību teorijā nostiprinājies

¹⁶ Meļķis E. Latvijas tiesiskās sistēmas ceļš uz demokrātisku tiesisku valsti. Rakstu krājums. Rīga: Tiesu nama aģentūra, 2014, 179. lpp.

¹⁷ Turpat, 180. lpp.

¹⁸ Instruments – rīks, līdzeklis (kāda darba, uzdevuma veikšanai). Spektors A. et al. Tēzaurs.lv. Pieejams: <https://tezaurs.lv/instruments> [aplūkots 14.04.2025.]

¹⁹ Haferkamp H. P. Legal Formalism and its Critics. In: Pihlajamäki H., Dubber M. D., Godfrey M. The Oxford Handbook of European Legal History. Oxford: Oxford Academic, 2018. Pieejams: <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780198785521.013.41> [aplūkots 11.04.2024.]

²⁰ Hart H. L. A. The Concept of Law. Second Edition. Oxford: Clarendon Press, 1961, p. 129.

²¹ Genaro R. Carrio. Professor Dworkin's Views on Legal Positivism. Indiana Law Journal, 1979, No. 2, p. 221. Pieejams: <https://www.repository.law.indiana.edu/ilj/vol55/iss2/1/> [aplūkots 20.04.2024.]

vēsturiski nepamatots uzskats, ka juridiskais formālisms ir pieļaujams tikai tiesību pozitīvisma doktrīnas teorētiskajos ietvaros.²²

Tiesību zinātnieks Kristofers Kolumbs Langdells (*Christopher Columbus Langdell*), kurš bija juridiskā formālisma aizstāvis, tiesību principiem piešķīra vitālu mūžīga rakstura lomu tiesību sistēmā, kā arī aizstāvēja ideju par *a priori* juridiskajām patiesībām,²³ tādējādi konstitūējot pamatu atzīt juridiskā formālisma teorētiskā līmeņa mijiedarbību, tostarp ar dabisko tiesību doktrīnu.²⁴ Kanādas tiesību filozofs Ernests Veinraibs (*Ernest Weinrib*), arī būdams juridiskā formālisma piekritējs,²⁵ uzskatīja, ka juridiskā funkcija ir *izpratne* par tiesiskā regulējuma saturu.²⁶ Turklāt viņš norādīja, ka juridisko nozīmi nevar identificēt, atsaucoties tikai uz konkrētas jurisdikcijas pozitīvajām tiesībām.²⁷ Līdz ar to, kā pamatoti norādījis tiesību filozofs Braiens Leiters (*Brian Leiter*), juridiskā formālisma piekritējs var būt gan tiesību pozitīvisma, gan arī dabisko tiesību atzinējs, neskatoties uz pretējiem redzējumiem par tiesību jēdzieniem.²⁸ Klasiskā dabisko tiesību doktrīna neparedz, ka “dabiskais saprāts” var noteikt vienīgo pareizo atbildi tiesību piemērošanā,²⁹ līdz ar to dabisko tiesību piekritējs var piemērot juridisko formālismu kā instrumentu tiesību piemērošanā kā *praktiska rakstura ierobežojumu* neizmērojamajām tiesību normas interpretācijas variācijām, ievērojot konkrētas tiesiskās sistēmas funkcionalitātes nepieciešamību pēc vismaz apjaušama tiesisko attiecību noregulējuma. Tas norāda, ka juridiskais formālisms nav tiesību pozitīvisma paveids, kā to klasificē, piemēram, arī Latvijas tiesību teorijā. Juridiskā formālisma piemērošana *var* norādīt, piemēram, uz tiesību pozitīvismam raksturīgu pieeju tiesībām, bet līdzvērtīgi arī citu uzskatu sistēmas var konkrētos gadījumos atzīt juridiskā formālisma nozīmi.

Piemēram, Eiropas Savienības Tiesa ir atzinusi, ka Eiropas Savienības tiesību interpretācija tās normatīvā konteksta vai tās mērķa “gaismā” ir *pieļaujama*, lai novērstu redakcijas neskaidrību, tomēr tādas interpretācijas rezultāts nevar pilnīgi atņemt šīs normas *skaidrā* un *precīzā* formulējuma lietderīgo iedarbību. Citādi tas būtu nesaderīgi ar tiesiskās drošības principa prasībām.³⁰ Būtu nepamatoti uzskatīt, ka ar šo tēzi Eiropas Savienības Tiesa pauž tiesību pozitīvismam pielīdzināmus uzskatus. Eiropas Savienības tiesību doktrīnā ir zināms *interpretatio cessat in claris* princips, kas paredz, ka vienīgi *neskaidrs teksts* var būt interpretējams, atkāpjoties

²² Sk., piem.: Bērtaitis S. Tiesību formālisma krusttēvs: ASV Augstākās tiesas tiesnesis Skalija. Jurista Vārds, 2016, Nr. 8, 30.–31. lpp.

²³ A priori juridiskās patiesības tiek atzītas par pašsaprotamiem apgalvojumiem, kas ir patiesi, jo atspoguļo metafiziska līmeņa realitāti. Skat. Sebok. J. A. Misunderstanding Positivism. Michigan Law Review, 1995, No. 7. Pieejams: <https://repository.law.umich.edu/mlr/vol93/iss7/2> [aplūkots 05.05.2024.]

²⁴ Ibid., p. 2080.

²⁵ Stephen R. P. Perry. Professor Weinrib's Formalism: The Not-So-Empty Sepulchre. Harvard Journal of Law & Public Policy, 1993, No. 16, p. 1. Pieejams: <https://heinonline.org/HOL/LandingPage?handle=hein.journals/hjlp16&div=44&id=&page=> [aplūkots 30.04.2024.]

²⁶ George R. P. Natural Law Theory. Contemporary Essays. Oxford: Clarendon Press, 1992, p. 331.

²⁷ Weinrib E. J. Legal Formalism: On the Immanent Rationality of Law. The Yale Law Journal, 1988, No. 6, p. 957. Pieejams: <https://doi.org/10.2307/796339> [aplūkots 02.02.2024.]

²⁸ Leiter B. Positivism, Formalism, Realism. Columbia Law Review, 1999, No. 5. Pieejams: https://chicagounbound.uchicago.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=5995&context=journal_articles [aplūkots 14.04.2024.]

²⁹ Finnis J. Natural Law and Legal Reasoning Natural Law. Cleveland State Law Review, 1990, No. 1. Pieejams: https://scholarship.law.nd.edu/law_faculty_scholarship/79 [aplūkots 20.03.2024.]

³⁰ Lenārtss K., Gutjeress-Fonss H. A. Eiropas Savienības Tiesas interpretācijas metodes. Tulk. no franču val. Inetas Ziemeles zinātniskā redakcijā. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2022, 24. lpp.

no tajā ietvertu vārdu ierastās nozīmes.³¹ Ja tiesību normas teksts nav skaidrs, tas ir jārisina, ievērojot tiesību normas kontekstu un mērķi.³² Norādītais princips izriet no idejas, ka *efektivitātes* apsvērumu dēļ tiesību normai ir jābūt ar skaidru nozīmi.³³ Tādā veidā tiesnesim tiek ierobežota vairāku interpretācijas metožu piemērošana, ja tas saskaras ar tādu tiesību normu, kura ir formulēta ar *skaidru* un *precīzu* tekstu. Norādītā principa piemērošana var būt komplicēta, jo noteiktos gadījumos ir grūti saprast, kad tiesību norma ir atzīstama par neskaidru. Turklāt tiesību normas teksts, kura nozīme ir valodiski skaidra, var nebūt juridiski skaidrs.³⁴ Šī Eiropas Savienības tiesību doktrīnā identificētā principa iznākums rada identiskas sekas kā juridiskais formālisms, t. i., tiesību piemērotājs, iestājoties konkrētiem apstākļiem, ir ierobežots tiesību normas gramatiskās interpretācijas robežās – atšķiras vienīgi norādītā tiesību instrumenta piemērošanas pamatojums, kas izriet no specificēta mērķa.

3. Tiesību virsvadības princips un juridiskais formālisms

Viens no galvenajiem juridiskā formālisma atzišanas iemesliem ir tā šķietamā atbilstība likuma (tiesību) varas (*rule of law*) principam, jo tiek uzskatīts, ka, stingri pakļaujoties vien tiesību normas *tekstam* un neievērojot citu tiesību piemērošanas veidu metodoloģiju, tiek nodrošināta tiesiskuma, nevis *indivīdu varas* īstenošana. Tādā veidā juridiskais formālisms veicina likuma piemērošanas procesa paredzamību un līdz ar to *tiesisko noteiktību*, kas ir likuma (tiesību) varas principa neatņemama daļa.³⁵ Amerikas Savienoto Valstu Augstākās tiesas tiesnesis Antonins Skalija (*Antonin Scalia*) atzinis, ka juridiskais formālisms, kas izpaužas *tekstuālismā*, ir nesaraujami saistīts ar tiesību varas principu, jo tiesiskums ir saistīts ar *formu*.³⁶ Tieši nenoteiktība nav savienojama ar tiesību sistēmu, kuru caurvij tiesību virsvadības princips – paredzamība ir ikviena likuma nepieciešamība.³⁷

Terminoloģiskai skaidrībai ir būtiski uzsvērt, ka iepriekš norādīto tiesību zinātnieku darbos lietotais jēdziens “*rule of law*” jeb likuma (tiesību) varas princips ir izprotams kā tiesiskas valsts (*Rechtsstaat*) princips Rietumu tiesību tradīcijas izpratnē.³⁸ Tomēr saturiski tās prasības, kuras liek ievērot likuma (tiesību) varas principu, tostarp potenciālas juridiskā formālisma kā tiesību instrumenta piemērošanas gadījumā, ir

³¹ Lenārtss K., Gutjeress-Fonss H. A., Ziemeļe I. 2022, 25. lpp.

³² Eiropas Savienības Tiesas ģenerāladvokāta Mihala Bobeka 27.10.2016. secinājumi lietā C-551/15, 66. p.

³³ Nerhot P. Law, Interpretation and Reality. Essays in Epistemology, Hermeneutics and Jurisprudence. Dordrecht: Kluwer Academic Publishers, 1990, pp. 197–198.

³⁴ Dascal M., Wróblewski J. Transparency and Doubt: Understanding and Interpretation in Pragmatics and in Law. Law and Philosophy, 1988, Vol. 7 (2), pp. 203–224. Pieejams: <https://heinonline.org/HOL/P?h=hein.journals/lwphil7&i=204> [aplūkots 11.05.2024.]

³⁵ Matczak M. 2018.

³⁶ Scalia A., Wood G. S., Tribe L. H., Glendon M. A., Dworkin R. A Matter of Interpretation. Federal Courts and the Law. An Essay by Antonin Scalia. New Jersey: Princeton University Press, 1997, p. 25.

³⁷ Scalia A. The Rule of Law as a Law of Rules. University of Chicago Law Review, 1989, No. 4. Pieejams: <https://chicagounbound.uchicago.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=4632&context=uclrev> [aplūkots 20.05.2024.]

³⁸ Sk., piem.: Pleps J. Tiesību suverenitāte: idejas ietekme uz Latvijas tiesisko sistēmu. Grām.: Brīvības robežu pārskatīšana, dzīvojot apdraudējumu apstākļos. I. Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes 9. starptautiskās zinātniskās konferences rakstu krājums. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2024, 132. lpp.

pielīdzināmas un atbilst no tiesiskas valsts principa atvasinātā tiesību virsvadības principa noteikumiem. Līdz ar to rodas pamats vērtēt, vai juridiskā formālisma piemērošana *per se* vienmēr atbilst un veicina tiesību virsvadības principa ievērošanu.

Juridiskajā literatūrā tiesību virsvadības princips noteiktā tiesību sistēmā var izpausties divās formās – formālajā un materiālajā aspektā. *Formālā* tiesību virsvadības principa izpausme vērtē tiesību normas *skaidrību*, laika dimensiju, kā arī tās izsludināšanas veidu, tomēr tās vērtējumā neiekļaujas tiesību normas faktiskā *satura analīze*. Tā koncentrējas uz atbilstošu tiesību normu *avotu* piemērošanu un *formas* ievērošanas nodrošināšanu.³⁹ Tomēr formālā tiesiskā valsts teorija neparedz gandrīz nekādus *saturiskus* ierobežojumus likumdevējam – netaisnība var tikt ietverta likumā.⁴⁰ *Materiālā* tiesiskā valsts ir arī *taisnīguma* valsts, kur tiesību idejas neatdalāms elements ir *mērķtiecība*, kas tiesību saturu padara atkarīgu no izvēlēta mērķa.⁴¹ Tiesību virsvadības formālā koncepcija nekorelē ar *materiālo rezultātu*.⁴² Ja procedūra kļūst par *pašmērķi*, tās ievērošana noved pie apstākļiem, kuros tiesību piemērotājs zaudē no redzesloka tiesību normas *būtību*.⁴³

Ņemot vērā norādīto, var konstatēt, ka juridiskais formālisms ietver no tiesību virsvadības principa *formālā* aspekta izrietošas prasības, kuras koncentrējas vien uz likumdevēja rīcības brīvības formālu ierobežošanu vienīgi tā pieņemto tiesību normu ietvaros, nevērtējot to saturu. Tiesību virsvadības principa *materiālais aspekts* atzīst, ka, lai arī tiesību normai jāatbilst formāliem kritērijiem, bet tai arī saturiski ir jāatbilst taisnīgumam, kā arī morāles principiem.⁴⁴

Lai arī pārmērīga juridiskā formālisma attiecināšana *uz* visu tiesību sistēmu ir nesaderīga ar tiesiskas valsts vērtībām, tas nenozīmē, ka juridiskais formālisms kā *neitrālais* tiesību instruments *nav lietderīgs*, aizsargājot tiesisko noteiktību, kā arī paredzamību. Citiem vārdiem, ja juridiskais formālisms kā tiesību instruments tiek piemērots ar mērķi nevis nepamatoti ierobežot tiesību piemērotāja interpretatīvo rīcības brīvību, bet gan aizsargāt tiesiskas valsts vērtības, ir nepamatoti noliegt juridiskā formālisma piemērojamību tādās robežās, kurās tas nevis kaitē, bet gan veicina no tiesiskuma izrietošu vērtību nodrošināšanu. Līdz ar to mērķis, kurš ietver noteiktu uzskatu sistēmu par tiesībām, ir vērtēšanas objekts, nevis juridiskais formālisms kā tiesību instruments *per se*.

³⁹ Tamanaha B. Z. On the Rule of Law: History, Politics, Theory. Cambridge: Cambridge University Press, 2004, pp. 91–92.

⁴⁰ Latvijas Republikas Satversmes komentāri. Ievads. I nodaļa. Vispārējie noteikumi. Autoru kolektīvs prof. R. Baloža zin. red. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2014, 193. lpp.

⁴¹ Ibid., 191. lpp.

⁴² Zimmermann A. The Rule of Law as a Culture of Legality: Legal and Extra-legal Elements for the Realisation of the Rule of Law in Society. Murdoch University Electronic Journal of Law, 2007, No. 1, p. 13. Pieejams: <https://classic.austlii.edu.au/au/journals/MurdochUeJlLaw/2007/2.pdf> [aplūkots 30.03.2024.]

⁴³ Luisin B. Le mythe de l'État de droit. L'État de droit, rétrospectivement. Civitas Europa, 2016, No. 37. Pieejams: <https://www.cairn.info/revue-civitas-europa-2016-2-page-155.htm> [aplūkots 30.04.2024.]

⁴⁴ Tamanaha B. Z. 2004, pp. 91–92.

4. Juridiskā formālisma piemērošanas robežas

Demokrātiskā tiesiskā valstī nevienu tiesību *normu nevar piemērot*, ja netiek veikta tiesību normas *iztulkošana*.⁴⁵ Nedrīkst piemērot tiesību normu vienīgi *formāli*, nevērtējot, kāda ir tās jēga kontekstā ar citām piemērojamām tiesību normām.⁴⁶ Tiesību normu piemērošana nevar būt *pašmērķīga*, tās ir jāpiemēro atbilstoši to pieņemšanas *mērķim*, lai tiesību normu piemērošana būtu vērsta uz taisnīga rezultāta sasniegšanu.⁴⁷

Norādot uz juridiskā formālisma kā tiesību instrumenta vitalitāti, tā atzinēji uzsvēra nepieciešamību aizsargāt tiesisko sistēmu no tiesību piemērotāju interpretatīvās patvaļas, kura nav savienojama ar *tiesiskās noteiktības* principa prasībām. Lai arī Satversmes tiesa ir atzinusi, ka tiesību normas *skaidrība* un *paredzamība* nav saistāma vienīgi ar tās *tekstu*,⁴⁸ tiesību normas interpretācija paredz darbību ar relatīvi nenoteiktām kategorijām, salīdzinot ar tiesību normu adresātu vajadzību spēt paredzēt uzvedības priekšrakstu saturu. To apstiprina, piemēram, Eiropas Cilvēktiesību tiesas norādītais, ka tāda tiesību normas interpretācija, kas ietver nepamatoti plašu jēdzienu un neskaidru kritēriju izmantošanu, neatbilst paredzamības un skaidrības kvalitātes prasībām.⁴⁹ Tas nozīmē, ka tiesību piemērošanas rezultātā konkrētajām tiesiskajām attiecībām var rasties tāds raksturs, kas ir ievērojami novirzīts no tiesību normas *tekstuālā* formulējuma. Līdz ar to autors atzīst par pamatotu uzskatu, ka tiesiskās noteiktības princips kā tiesiskas valsts pamatvērtība ierobežo tiesību piemērotāja potenciālo rīcības brīvību, aizsargājot tiesisko sistēmu no interpretatīvās patvaļas.

Tiesiskā noteiktība tomēr norāda arī uz nepieciešamību nodrošināt *lidzsvaru* starp *stabilitāti* un *elastību*.⁵⁰ Tā neparedz, ka no tiesiskās noteiktības principa izriet prasība, ka ikvienam tiesību normas iztulkojumam jābūt *identiskam*. Tiesiskā noteiktība ietver arī prasību, piemērojot tiesību normas, veikt racionāli pieņemamu un pārredzamu juridisko argumentāciju, kura ir harmonizēta ar attiecīgās tiesiskās kopienas pamatvērtībām.⁵¹ Līdz ar to tiesiskās palāvības principa aizsardzība nevar tikt realizēta radikāli, pārmērīgi ierobežojot tiesību piemērotāja rīcības brīvību uzvedības priekšraksta interpretācijā, vēloties nodrošināt *vienveidīgu* konkrētas tiesību normas iztulkojumu dažādos apstākļos. Lai arī tiesiskās palāvības princips nenoliedzami norāda uz juridiskā formālisma kā tiesību instrumenta piemērojamību, svarīgi ir konkretizēt, kādās *robežās* tā izmantošana ir *pamatota* un *tiesiska*.

Eiropas Cilvēktiesību tiesa ir norādījusi, ka, lai arī formāla procesuālo tiesību normu ievērošana ir vērtīga un svarīga, *pārmērīgs* juridiskais formālisms var būt pretrunā prasībai nodrošināt praktiskas un efektīvas tiesības vērsties tiesā.⁵² Īpaši formāla un stingra interpretācija nevar būt saderīga ar Eiropas Cilvēktiesību konvencijas

⁴⁵ Satversmes tiesas 19.12.2012. lēmums par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2012-03-01, 18.1. p.

⁴⁶ Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta 22.12.2021. spriedums lietā SKA-42/2021, 8. p.

⁴⁷ Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta 05.11.2020. spriedums lietā SKA-207/2020, 10. p.

⁴⁸ Satversmes tiesas 21.02.2019. spriedums lietā Nr. 2018-10-0103, 18.1. p.

⁴⁹ Eiropas Cilvēktiesību tiesas 25.09.2009. spriedums lietā Liivik v. Estonia, 100.–101. p.

⁵⁰ Paunio E. Beyond Predictability – Reflections on Legal Certainty and the Discourse Theory of Law in the EU Legal Order. German Law Journal, 2009, No. 10, p. 1492. Pieejams: <https://doi.org/10.1017/S2071832200018332> [aplūkots 13.04.2024.]

⁵¹ Ibid. 2009, pp. 1480–1492.

⁵² Eiropas Cilvēktiesību tiesas 11.10.2016. spriedums lietā Zubac v Croatia, 96.–97. p.

principiem.⁵³ Tiesa bieži ir uzsvērusi “tiesiskās noteiktības” un “pienācīgas tiesas spriešanas” aspektus kā divus pamatelementus, lai nošķirtu *pārmērīgu formālismu* no *pieņemamas procesuālo formalitāšu ievērošanas*.⁵⁴ Pārmērīgs formālisms, kas apdraud tiesību uz taisnīgu tiesu realizāciju un tiesas pieejamību, var attiekties uz īpaši stingru procesuālo termiņu vai noteikumu, kā arī tiesību normu interpretāciju, kas var liegt individam pieeju tiesai,⁵⁵ neņemot vērā konkrētus lietas apstākļus.⁵⁶ Piemērojot procesuālās tiesību normas, valstu tiesām ir jāizvairās gan no pārmērīga formālisma, kas varētu ietekmēt procesa taisnīgumu, gan arī no *pārmērīgas elastības*, kuras ietekmē netiktu ievērotas likumā noteiktās procesuālās prasības.⁵⁷ Tiesības vērsties tiesā jānodrošina praktiski un efektīvi, tādēļ juridiskais formālisms var būt pretrunā ar norādīto prasību. Tas visbiežāk notiek apstākļos, kad procesuālā tiesību norma tiek interpretēta *īpaši stingri*, neļaujot izskatīt iesniedzēja prasību pēc būtības.⁵⁸ Līdzīgi Eiropas Cilvēktiesību tiesa ir uzsvērusi, ka arī subjektu kvalificējošo tiesību jēdzienu, kuri ietekmē attiecīgās personas tiesības vērsties tiesā, interpretācija nevar būt pārlieku formāla, neievērojot, piemēram, arī to, vai citās Eiropas valstu tiesību sistēmās jēdziena konkretizācija ir atzīta, jo pretēji tas padarītu Eiropas Cilvēktiesību konvencijā paredzēto tiesību aizsardzību par *neefektīvu un iluzoru*.⁵⁹

Izvērtējot norādīto, autors konstatē, ka Eiropas Cilvēktiesību tiesa atzīst juridiskā formālisma kā tiesību instrumenta piemērojamību, lai aizsargātu tiesisko noteiktību un paredzamību kā tiesību vērtību. Tomēr apstākļos, kad tiesību normas *formāla* piemērošana ierobežo vai pat likvidē iespēju realizēt individa tiesības uz *tiesas pieejamību*, tiesa atzīst tādu tiesību normu piemērošanu par *pārmērīgu formālismu*.

Būtiska tēze ir atrodamā Latvijas Republikas Augstākās tiesas Civillietu departamenta 2023. gada 6. aprīļa lēmumā, kurā Augstākā tiesa atzina, ka lēmums atteikt pieņemt apelācijas sūdzību, jo sūdzībai netika pievienots dokuments, kas apliecinātu personas pārstāvības tiesības, ir uzskatāms par tiesību uz pieeju tiesai ierobežojumu. Lai izvērtētu, vai attiecīgais tiesību ierobežojums ir tiesisks, Augstākā tiesa analizēja arī tā *samērīgumu*, norādot, ka ierobežojums nav grūti izpildāms, izrādot *rūpību*, ko parasti sagaida no puses civilajā tiesvedībā. Turklāt tiesību normas, kas noteic veicamos formālos soļus un termiņus, kas jāievēro, ir vērstas uz to, lai nodrošinātu taisnīgas tiesas spriešanu un tiesiskās noteiktības principa ievērošanu.⁶⁰

Ja samērīguma princips tā šaurākajā nozīmē pieprasa nodrošināt *līdzsvaru* starp tiesību aizskāruma rezultātā radīto kaitējumu un sabiedrības ieguvumu, autors uzskata, ka juridiskā formālisma piemērošanas izvērtējumā var tikt izmantots *samērīguma tests*. To var izmantot, lai analizētu, vai konkrētos apstākļos piemērotais tiesību

⁵³ Eiropas Cilvēktiesību tiesas tiesneses Veras Viera Stražnickas 28.09.2004. atsevišķās domas lietā Kopecký v. Slovakia.

⁵⁴ Eiropas Cilvēktiesību tiesas 14.12.2021. spriedums lietā Inmobiliados y Gestiones S.L. v. Spain, 33. p.

⁵⁵ Łazarska A. Prohibition of Excessive Formalism and Judicial Practice: Comments Based on Civil Case Law of Polish Courts in the Context of Article 6 ECHR, Ius Novum, 2020, No. 4, pp. 49–50. Pieejams: <https://iusnovum.lazarski.pl/iusnovum/article/download/1180/450/570> [aplūkots 20.05.2024.]

⁵⁶ Eiropas Cilvēktiesību tiesas 16.09.2005. spriedums lietā Storck v. Germany, 95. p.

⁵⁷ Eiropas Cilvēktiesību tiesas 08.03.2017. spriedums lietā Frida LLC v. Ukraine, 33. p.

⁵⁸ Eiropas Cilvēktiesību tiesas 04.07.2019. spriedums lietā Kunert v. Poland, 31. p.

⁵⁹ Eiropas Cilvēktiesību tiesas 10.11.2004. spriedums lietā Gorraiz Lizarraga and Others v. Spain, 38. p.

⁶⁰ Augstākās tiesas Senāta Civillietu departamenta 06.04.2023. lēmums lietā SPC-1/2023, 7.2.–7.3. p.

ierobežojums, kas izriet no tiesību normās paredzēto formālo prasību ievērošanas, ir *attaisnojams*, ņemot vērā sabiedrības ieguvumu, aizsargājot tiesiskās noteiktības principu attiecīgajā situācijā. Norādīto intensificē arī Šveices Federālā Augstākā tiesa, atzīstot, ka *pārmērīgs* juridiskais formālisms ir konstatējams situācijā, kad formālo prasību stingra piemērošana nav pamatota ar aizsardzības vērtām interesēm, bet kļūst tikai par *pašmērķi* un nepamatoti apgrūtina vai kavē materiālo tiesību īstenošanu.⁶¹ Vērtīgas atziņas par juridiskā formālisma kā tiesību instrumenta piemērojamības robežām var identificēt ārvalstu tiesu praksē, piemēram, Spānijas Konstitucionālā tiesa uzsvēra, ka tiesiskās aizsardzības līdzekļa funkcija ir saglabāt šīs tiesības un aizsardzību, kā arī *nepieļaut* to pārkāpšanu vai aizskārumu *pārmērīga formālisma* ietekmē. Līdz ar to nav atļauta tāda tiesību normas teksta interpretācija, kas ir absolūti lineāra un burtiska ("burts nogalina"), kas neļauj sasniegt tiesību normas mērķi un izlaiž tiesiskās komplikācijas būtības izpēti, ņemot vērā vienīgi *formu*.⁶²

Svarīgi ir uzsvērt, ka juridiskā formālisma piemērošana ir īpaši ierobežojama apstākļos, kas skar indivīdu cilvēktiesību aizsardzību un nodrošināšanu. Eiropas Cilvēktiesību tiesa norādīja, ka tiesiskās aizsardzības līdzekļu izsmelšanas izvērtēšanā ir jāievēro zināma elastība un jāizvairās no *pārmērīga formālisma*, ņemot vērā, ka tiesību norma tiek piemērota *cilvēktiesību* aizsardzības mehānisma kontekstā.⁶³ Latvijas Augstākā tiesa, papildinot norādīto, atzina, ka, piemēram, tiesai nevajadzētu izrādīt tādu attieksmi pret ieslodzītu personu sūdzībām, kas varētu novest pie tā, ka *pārmērīga formālisma* dēļ netiek izvērtēti apstākļi, kas varētu konstituēt personas cilvēktiesību aizskārumu.⁶⁴

Jāuzsver, ka *tiesiskā noteiktība*, kuras aizsardzībai tiek piemērots juridiskais formālisms kā tiesību instruments, iegūst specifisku raksturu krimināltiesībās. ņemot vērā to, cik intensīvi un būtiski var tikt ierobežotas indivīda tiesības kriminālprocesā, sodiem, piespiedu līdzekļiem, kriminālvajāšanai un tiesvedības procesam jābūt īpaši paredzamam. Līdz ar to tiesiskajai noteiktībai ir jāpiešķir ievērojamāka nozīme krimināltiesiskajā nozarē.⁶⁵ Lai arī tiesību normas formulējums nevar būt absolūti precīzs, krimināltiesiskā tiesību norma var tikt atzīta par pietiekami *skaidru*, ja no tās redakcijas ir saprotams, kas konkrētajam tiesību adresātam ir aizliegts. ņemot vērā krimināltiesisko tiesību normu represīvo raksturu, attiecīgās nozares tiesību normas skaidrībai ir monumentāla nozīme cilvēka pamattiesību nodrošināšanā.⁶⁶

⁶¹ Šveices Federālās Augstākās tiesas 12.11.2019. spriedums lietā 8C_540/2019, 3.1. p. Pieejams: [https://www.bger.ch/ext/eurospider/live/de/php/aza/http/index.php?highlight_docid=aza%3A%2F%2F12-11-2019-8C_540-2019&lang=de&type=show_document&zoom=YES&\[aplūkots 21.04.2024.\]](https://www.bger.ch/ext/eurospider/live/de/php/aza/http/index.php?highlight_docid=aza%3A%2F%2F12-11-2019-8C_540-2019&lang=de&type=show_document&zoom=YES&[aplūkots 21.04.2024.])

⁶² Spānijas Konstitucionālās tiesas 08.07.1991. spriedums lietā BOE-T-1991-17585, 2. p. Pieejams: https://www.boe.es/diario_boe/txt.php?id=BOE-T-1991-17585 [aplūkots 24.04.2024.]

⁶³ Eiropas Cilvēktiesību tiesas 17.09.2008. spriedums lietā Meltex Ltd and Mesrop Movsesyan v. Armenia, 56. p. Sk. arī Eiropas Cilvēktiesību tiesas 26.07.2001. spriedumu lietā Horvat v. Croatia, 40. p.

⁶⁴ Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta 28.01.2019. lēmums lietā SKA-361/2019, 5. p.

⁶⁵ Suominen A. What Role for Legal Certainty in Criminal Law Within the Area of Freedom, Security and Justice in the EU? Bergen Journal of Criminal Law and Criminal Justice, 2014, No. 1, pp. 1, 7, 29. Pieejams: <https://www.legal-tools.org/doc/7d0cc5/pdf/> [aplūkots 18.05.2024.]

⁶⁶ Hamkova D. Krimināltiesību normas skaidrība kā konstitucionālā vērtība. Grām.: Satversmē nostiprināto vērtību aizsardzība: dažādu tiesību nozaru perspektīva. Latvijas Universitātes 77. starptautiskās zinātniskās konferences rakstu krājums. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2019, 68. lpp. Pieejams: https://www.apgads.lu.lv/fileadmin/user_upload/lu_portal/apgads/PDF/Juridiskas-konferences/Jur.konf-77_06_Hamkova.pdf [aplūkots 19.05.2024.]

Vērā ņemamu atziņu ir izteikusi Eiropas Savienības Tiesa, norādot, ka tiesa var interpretācijas ceļā pakāpeniski noskaidrot tiesību normu, kuras paredz kriminālbildību, saturu, ja iztulkošanas iznākumu bija *iespējams* saprātīgi paredzēt brīdī, kad tika izdarīts pārkāpums, īpaši ņemot vērā interpretāciju, kas tajā laikā par attiecīgo tiesību normu pastāvēja judikatūrā.⁶⁷

Lai arī demokrātiskā tiesiskā valstī tiesību normas nevar piemērot formāli, vadoties vienīgi pēc tiesību normas *teksta*, tiesiskās noteiktības princips, kā arī nepieciešamība nodrošināt pienācīgas tiesas spriešanas mērķa realizāciju ierobežo tiesību piemērotāja rīcības brīvību interpretācijas procesā, aizsargājot tādas vērtības kā tiesību normas *skaidrību* un *noteiktību*. Līdz ar to juridiskais formālisms kā tiesību instruments ar pakārtotu raksturu ir lietderīgs rīks šo vērtību aizsardzībai. Tomēr tiesiskās noteiktības princips paredz nepieciešamību nodrošināt *lidzsvaru* starp *stabilitāti* un *elastību*, tādēļ tiesiskās noteiktības princips nevar būt piemērots radikāli, pārmērīgi ierobežojot tiesību piemērotāja rīcības brīvību tiesību normas interpretācijā, nodrošinot vienveidīgu konkrētas tiesību normas iztulkojumu dažādos apstākļos, jo tādā veidā tiesiskajā sistēmā tiek pieļauts *pārmērīgs formālisms*, kas var materializēties par tiesiskās aizsardzības liegšanas veidu. Apstākļos, kad juridiskā formālisma kā tiesību instrumenta piemērošana nesamērīgi aizskar vai pat noliedz individa cilvēktiesības, kā arī neļauj sasniegt tiesību normas mērķi, tiesiskās noteiktības principam *ierobežoti* jāatkāpjas, neļaujot formālo prasību ievērošanai kļūt par *pašmērķi*, kas nepamatoti apgrūtina vai kavē arī materiālo tiesību īstenošanu. Norādāms, ka *tiesiskā noteiktība* un līdz ar to juridiskā formālisma piemērošana kļūst intensīvāka krimināltiesībās, ņemot vērā to represīvo raksturu, kur tiesību normu skaidrības un to piemērošanas paredzamības vajadzība iegūst vitālāku raksturu.

Kopsavilkums

1. Lai arī pārmērīga juridiskā formālisma attiecināšana uz visu tiesību sistēmu ir nesaderīga ar tiesiskas valsts vērtībām, tas nenozīmē, ka juridiskais formālisms kā neitrālais tiesību instruments neiegūst lietderību, aizsargājot tiesisko noteiktību, kā arī paredzamību. Citiem vārdiem, ja juridiskais formālisms kā tiesību instruments tiek piemērots ar mērķi nevis nepamatoti ierobežot tiesību piemērotāja interpretatīvo rīcības brīvību, bet gan aizsargāt tiesiskas valsts vērtības, nav pamatoti noliegt juridiskā formālisma piemērojamību tādās robežās, kurās tas nevis kaitē, bet gan veicina no tiesiskuma izrietošu vērtību nodrošināšanu. Līdz ar to mērķis, kurš ietver noteiktu uzskatu sistēmu par tiesībām, ir vērtēšanas objekts, nevis juridiskais formālisms kā tiesību instruments *per se*.
2. Juridiskais formālisms nav atzīstams par tiesību pozitīvisma paveidu. Ja tiesību pozitīvisma piekritēji juridisko formālismu kā tiesību instrumentu atzīst par nepieciešamu, lai tas nodrošinātu tiesību teorijā izstrādātās tiesiskās sistēmas darbības funkcionalitāti, dabisko tiesību ietvaros juridiskais formālisms var tikt piemērots kā praktiska rakstura ierobežojums neizmērojamām tiesību normas interpretācijas variācijām.

⁶⁷ Eiropas Savienības Tiesas 10.11.2021. spriedums lietā T-612/17, 620. p.

3. Ierobežojot tiesību piemērotāja interpretatīvo rīcības brīvību, juridiskā formālisma kā tiesību instrumenta izmantošana koncentrējas vienīgi uz tiesību virsvadības principa formālā aspekta norādījumu ievērošanu, ignorējot no tiesību virsvadības principa materiālā aspekta izrietošās prasības. Līdz ar to juridiskais formālisms, ja tiek neierobežoti piemērots tiesiskajā sistēmā, pārkāpj tiesību virsvadības principu.
4. Juridiskais formālisms kā tiesību instruments ar pakārtotu raksturu ir lietderīgs rīks tiesību virsvadības principa nodrošināšanai, tiesiskās noteiktības un pienācīgas tiesas spriešanas mērķu aizsardzībai, tomēr to nevar piemērot radikāli, pārmērīgi ierobežojot tiesību normu piemērotāja rīcības brīvību tiesību normas interpretācijā. Tādējādi tiktu pieļauts pārmērīgs formālisms, kas var materializēties par tiesiskās aizsardzības liegšanas veidu. Apstākļos, kad juridiskā formālisma piemērošana nesamērīgi aizskar vai pat noliedz indivīda cilvēktiesības, kā arī neļauj sasniegt tiesību normas mērķi, tiesiskās noteiktības principam jāatkāpjas, neļaujot formālo prasību ievērošanai kļūt par pašmērķi.